

**Pohjoismaiset kansankäräjät Helsingissä
Perjantaina 3.8.2007, Hotel Arthur**

**Helsingin sopimus 1974 - jälkikatsaus
*Varatuomari Holger Rotkirch***

YHTEENVETO

- *Itämeren alueen merellisen ympäristön suojelun tarve*

Asiallisia perusteluja Itämeren merellisen ympäristön suojelun tarpeelle ei tarvitse hakea. Verrattuna muihin saman kokosiin merialueisiin Itämeri on voimakkaimmin kuormitettuja ja sen ekologinen tasapaino on eri tekijöistä johtuen (murtovesi, hidas ja epäsäännöllinen veden vaihtuminen, alhainen ravintopitoisuus, laajalti ja pitkään jään peittämä) erittäin herkästi muuttuva.

Itämeren meritieteellisellä yhteistyöllä on pitkät perinteet v. 1902 perustetun Kansainvälisen merentutkimusneuvoston (ICES) piirissä. Euroopn poliittinen jakauma toisen maailmansodan jälkeen vaikeutti yhteistyötä. Vähitellen tutkijat loivat epävirallisia kontaktipintoja. Merenkulkuasiantuntijat laativat 1969 ja 1970 Visbyssä sopimusluonnoksen öljyvahinkojen torjumiseksi Itämerellä. Koska Saksan liittoasavalta, Tanska, Ruotsi ja Suomi eivät olleet tunnustaneet Saksan demokraattista tasavaltaa valtiona, kansainvälisen sopimuksen laatiminen Itämeren valtioiden välille ei kuitenkaan ollut mahdollista.

- *Ympäristötietoisuuden herääminen*

Ympäristökysymykset nousivat 1970-luvun alussa monella tavalla julkisuuteen. YK:n ympäristökonferenssi Tukholmassa 1972 päätti perustaa YK:n ympäristöohjelman (UNEP) ja hyväksyi Ihmisen elinympäristöä koskevan julistuksen, joka sisälsi useita meriympäristöä koskevia periaatteita.

- *Poliittinen suojasää*

Samalla Willy Brandtin uusi idänpolitiikka avasi tien poliittiselle suojasäälle. Helsingissä aloitettiin 1973 v. 1975 pidetyn Euroopan turvallisuus- ja yhteistyökonferenssin (ETYK) valmistelut. Tämä teki myös mahdolliseksi hallitustason aloitteet, jotka johtivat Itämeren ja Belttien kalastusta ja elollisten luonnonvarojen säilyttämistä koskevan sopimuksen (Gdanskin sopimus 1973) ja Helsingin sopimuksen (1974) laatimiseen.

- *Helsingin sopimuksen valmistelut*

Suomen hallituksen aloitteesta syksyllä 1972 muut Itämeren rantavaltiot hyväksyivät ajatuksen kaikki pilaamislähteet kattavan sopimuksen laatimisesta Itämeren merellisen ympäristön suojelemiseksi. Sopimusta valmisteltiin 1973 ja alkuvuodesta 1974 useissa hallitusten asiantuntijoiden kokouksissa. Sopimuksen valmisteluun osallistuivat huomioitsijoina FAO:n asiantuntijat, jotka samanaikaisesti valmistelivat Välimeren suojelusopimusta. Samanaikaisesti valmisteltiin myös maalta peräisin olevan Pohjanmeren ja Koillis-Atlantin alueen pilaantumisen estämistä koskevaa ns. Pariisin sopimusta (1974). Neuvotteluihin osallistuivat Itämeren rantavaltioista Saksan liittotasavalta, Tanska ja Ruotsi sekä Suomi huomioitsijana..

- *Diplomaattikonferenssi Helsingissä maaliskuussa 1974*

Helsingin sopimus valmisteltiin v. 1973 ja alkuvuonna 1974 erilaisissa hallitusten asiantuntijoiden työryhmissä. Sopimus hyväksyttiin ministeritasolla Helsingin Finlandiatolassa pidetyssä diplomaattikonferenssissa. Samalla päätettiin perustaa Väliakainen komissio valmistelemaan jo ennen sopimuksen varsinaista voimaantuloa Helsingin komission ja sen Helsinkiin sijoitettavan pysyvän sihteeristön työtä.

- **Helsingin sopimuksen rakenne ja sisältö**

Helsingin sopimus oli ensimmäinen kaikki pilaamislähteet kattava merellisen ympäristön suojelusopimus maailmassa. Sopimuksen soveltamisalueen ulkopuolelle jäivät sopimuspuolten *sisäiset aluevedet*. Sopimuspuolet sitoutuivat kuitenkin huolehtimaan siitä, että sopimuksen tarkoitusperät saavutetaan näilläkin vesialueilla. *Maalta peräisin olevan pilaantumisen* estämistä koskevat määräykset jaettiin vaarallisiin ja haitallisiin. Sopimusvaltiot sitoutuivat estämään vaarallisten aineiden (DDT ja PCB johtaminen Itämereen. Haitallisten aineiden osalta sopimuspuolet ryhtyvät kaikkiin asianmukaisiin toimenpiteisiin valvoakseen ja tehokkaasti rajoittaakseen niistä aiheutuvaa pilaantumista. *Alusten aiheuttaman pilaantumisen ehkäisemisestä* määrätään yksityiskohtaiseksi sopimuksen 4 liitteessä, joka lähes sanatarkasti noudattaa *MARPOL-sopimuksen* määräyksiä Itämerestä erikoisalueena. Sopimus sisältää lisäksi ensimmäisenä maailmassa velvoituksen ryhtyä toimenpiteisiin *vapaa-ajan veneilyn* aiheuttamien ympäristöhaittojen vähentämiseksi. Sopimus sisältää määräyksen *pilaantumisvahinkojen torjumista koskevasta yhteistyöstä*. Myös *merenpohjan tutkimisesta ja hyväksikäytöstä* aiheutuvien haitallisten seuraamusten vähentämistä koskevia määräyksiä tulee kehittää. Helsingin sopimus kielsi myös ensimmäisenä maailmassa *jätteiden mereen laskemisen aluksista tai dumpppauksen* kahta poikkeusta lukuunottamatta: ruoppausjätteiden laskemisen ja jätteen laskemisen merihädässä.

Helsingin komission perustaminen oli keskeinen Itämeren ympäristönsuojelun kehittämisen osalta tulevaisuudessa. Komission sihteeristö sijoitettiin Helsinkiin ja komission virallisena kielenä on englanti. Komission tehtävänä on tehdä toimenpidesuosituksia ja sekä ehdottaa muutoksia itse sopimukseen ja sen liitteisiin.

Komissio tekee päätöksensä yksimielisesti (konsensuksella). Jokaisella sopimuspuolella, tallä hetkellä myös euroopan unionilla, on edustajansa Komissiossa. Sen suositukset eivät ole oikeudellisesti sitovia, mutta niillä on suuri moraalinen ja poliittinen painoavo. Sopimuksen liitteen muutokset tai uusi liite tulee kuitenkin sopimuspuolia sitovaksi, jollei ao. osapuoli määrääajan kuluessa ilmoita vastustavansa muutosta.

- **Helsingin sopimuksen merkitys**

Ensimmäisenä kaikki pilaamislähteet kattavana merellisen ympäristön suojelusopimuksena Helsingin sopimuksesta tuli malli maailman muille merialueille laadittaville ympäristön suojelusopimuksille. Samoin kuin Gdanskin sopimusta on myös Helsingin sopimusta tarkasteltava laajemmasta poliittisesta näkökulmasta. Sopimuksia on pidetty malliesimerkkinä siitä, että monenkeskinen yhteistyö erilaisiin yhteiskunta- ja talosujärjestelmiin kuuluvien valtioiden välillä on mahdollista myös vaikeissa käytännön kysymyksissä. Komission suosituksia noudatetaan yleisesti. Tämä johtunee mm. siitä, että sopimuspuolten edustajat komissiossa useimmiten ovat korkeaarvoisia virkamiehiä, jotka kotimaassaan osallistuvat suositusten toimeenpanoon. Komissio om myös useamman kerran kokoontunut ministeritasolla antaakseen laajempaa painoarvoa päätöksilleen. Komission työtä on pidettävä tulkosellisena.

Komissio kohtaa kuitenkin jatkuvasti uusia haasteita. Mm. Itämeren rehevöityminen on lisääntynyt ja uusia pilaavaia aineita on löytynyt. Sopimuspuolet allekirjoitivat 1992 uuden samannimisen sopimuksen. Tarkoituksena oli uusia Helsingin sopimus vastaamaan tämän päivän kehitystä kansainvälisen ympäristöpolitiikan ja ympäristöoikeuden piirissä. Uusittu Helsingin sopimus tuli voimaan 17.1.2000.